

О. П. Бодак

*Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського*

м. Київ

ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ ТА БІБЛІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТИ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МИХАЙЛА БРАЙЧЕВСЬКОГО

На сьогоднішньому етапі розвитку української державності назріла необхідність об'єктивного аналізу історико-культурних процесів, чому значною мірою сприяє вивчення наукової спадщини визначних особистостей, громадських і культурних діячів, творчий доробок яких мав суттєвий вплив на становлення України як держави.

До таких особистостей належав відомий український історик та археолог М.Ю. Брайчевський. Дослідження внеску вченого в розвиток спеціальних історичних дисциплін, зокрема джерелознавства та бібліографознавства, становить підґрунтя для подальшого розвитку історичних наук взагалі.

Однією з позитивних якостей М.Ю. Брайчевського як дослідника в сфері історичного знання була глибина підходу до самої постановки конкретних проблем, зокрема – на джерелознавчому рівні. Про це свідчать документи його особового архівного фонду, який зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.

Розробляючи історичні проблеми, вчений здійснив чимало джерелознавчих досліджень як археологічних пам'яток, так і писемних джерел, студій з різних аспектів суспільного і культурного життя ранніх слов'ян Київської Русі та середньовічної України. Характерний для праць Брайчевського синтез різноманітних матеріалів (археологічних, письмових, нумізматичних, архітектурних, антропологічних, лінгвістичних) ґрунтується на поглибленій розробці самих джерел. У зв'язку з цим відзначимо істотний внесок вченого в створення джерельної бази – археологічної (Пастирське

городище, черняхівські пам'ятники) та літописної (літопис Аскольда, „Слово о полку Ігоревім”).

Дослідженню писемних джерел М.Ю. Брайчевський присвятив три монографічні дослідження: “Історична думка в Київській Русі”¹, “Автор „Слова о полку Ігоревім”² та “Літопис Аскольда (реконструкція тексту)”³, а також численну кількість статей, зокрема “Агіографія”⁴, “Іпатський літопис”⁵, “Слово о полку Ігоревім” у контексті світової культури”⁶ та ін.

У період розпаду феодальної системи в Київській Русі почав формуватися новий світогляд, який М.Ю. Брайчевський називав давньоруським гуманізмом. Філософському осмисленню суті цього гуманізму, аналізу світоглядних уявлень, поглядів і концепцій мислителів-книжників присвячена студія монографічного характеру “Історична думка в Київській Русі”. Вона замислювалася вченим як розділ фундаментального дослідження “Київська Русь”, яке, на жаль, не було закінчене, але логічна побудова дозволяє розглядати її як цілком самодостатню працю. В монографії аналізуються всі основні категорії літературних пам'яток, які дійшли до нас в автентичному вигляді або тим чи іншим чином зафіксовані у пізніших текстах. В основі аналізу лежить ідея, що всі писемні джерела давньоруського часу – від літописів, з наявними в них легендами та переказами, до “житій”, біографічних оповідок та повістей – відображають реальні історичні події.

Чільне місце у праці відведене дослідженню літописання, яке становило квінтесенцію історичної думки і найбільш повно відбивало її розвиток. Літописи М.Ю. Брайчевський кваліфікував як “справжні історичні трактати, ... у яких критично осмислений і відібраний матеріал був покликаний обґрунтувати певну соціально-філософську платформу, певну систему ідей і переконань”⁷.

Грунтовно аналізується найвидатніший твір давньоруської історіографії – “Повість минулих літ” Нестора Літописця. Особливо підкреслюється погляд літописця на всесвітню історію, як на щось, пов'язане безліччю різноманітних ниток в одне ціле, а також діалектична думка, що історичним процесом керують дві діаметрально протилежні сили – добро і зло, які переломлюються через вчинки людей. Та найбільш актуальним для часу, в якому творив Нестор, є його погляд на роль держави, центральної князівської влади. Він наголошував на тому, що саме держава є тією розумною організацією, яка творить з людей суспільство. Тому князі, котрі

керують державою і визначають шляхи її розвитку, мусять нести відповідальність за її долю, а отже, й за долю всього народу в цілому.

Іншого відтінку набирає зміст літописів періоду феодального роздрібнення – XII–XIII ст. Браїчевський відмічав, що літописання цього часу перетворилося на арену гострої боротьби, в якій різні політичні сили прагнули історично узаконити свої доктрини. Мало не кожен можновладець цих часів заводив власного літописця, перед яким ставив відповідні політичні завдання. Тому вчений закликав дослідників ставитися до характеристики подій і осіб у цих документах дуже критично, з'ясовуючи, перш за все, питання, де і за чий замовленням укладався той чи інший літописний текст. Для з'ясування він пропонував враховувати два основних взаємопов'язаних моменти:

- 1) кожен із удільних літописців, який жив і діяв коштом свого князя, послідовно і примітивно прославляв свого патрона;
- 2) оцінка решти діячів у кожному конкретному випадку визначалася їх відносинами з князем-патроном.

Не менш детально аналізувалися Браїчевським й інші жанри історичної літератури, в яких через оцінку тих чи інших подій і явищ знаходили відображення погляди тогочасних мислителів на історичний процес. Разом з тим можна сказати, що вченого у джерелах, перш за все, цікавили філософські уявлення давньоруських авторів. Тому стає цілком зрозумілою увага вченого до твору київського митрополита Іларіона “Слово про закон і благодать”, в якому викладена оригінальна концепція всесвітньої історії і того місця, яке в ній займає Київська Русь, – концепція, яка базувалася на уявленні про історичний процес як процес взаємообумовлений, на переконанні, що розвиток конкретної країни нерозривно пов'язаний з розвитком усього людства.

Як певне джерело для вивчення біографій історичних осіб розглядав Браїчевський агіографічну (житійну) літературу, яка виникає на Русі в XI ст. Він був переконаний, що, не зважаючи на наявність у житіях усіх ознак традиційної церковної ідеології, з притаманною їй стилістикою – поєднанням історичних даних з фантастичними вигадками, в основі кожного життєпису лежали реальні історичні події. Проте більш цінними у плані “історизму” він вважав біографічні оповідки, що мають світський характер і позбавлені нальоту “чудес”.

Велику увагу приділено також літературі викривального характеру, яка з'являється як реакція на міжусобні війни. В цих, значно радикальніших, ніж літописи, творах втілювалася позиція тієї частини давньоруського населення, яке різко й рішуче виступало проти міжусобної політики, засуджуючи її ініціаторів. Головну цінність цих творів, об'єднаних спільною назвою "Повісті про князівські злочини"⁸, М.Ю. Браичевський вбачав у тому, що їх автори, представники різних верств освіченого населення, у більшості випадків були учасниками описуваних подій.

До "Повістей про князівські злочини" вчений відносив і один із найвизначніших творів європейської середньовічної літератури – "Слово о полку Ігоревім". Браичевський піддав рішучій критиці твердження про те, ніби основним змістом цього твору є ідея захисту Руської землі від зовнішніх ворогів, а сам твір має героїчний характер і оспівує доблесть сіверського князя. Геніальність автора "Слова" він вбачав у тому, що той зумів крізь калейдоскоп тогочасних подій та осіб побачити головну проблему, яка стояла перед давньоруським суспільством, що його увага прикута не до особистості, а до долі всього народу. Детально особу автора "Слова о полку Ігоревім" Браичевський проаналізував у монографічному дослідженні "Автор "Слова о полку Ігоревім", рукописний варіант якого зберігається в особовому архівному фонді вченого"⁹.

В огляді літератури, створеної після падіння Русі, Браичевський звертав увагу передусім на твори, присвячені татаро-монгольській навалі, наприклад "Слово про загибель Руської землі", а також на твори, в яких відобразилися погляди демократичних верств суспільства. На його думку, привабливість цих творів полягала у вияві суто народного оптимізму, у вірі, що народ спроможний власними силами звільнити свою землю від ворога.

Але найвизначнішою літературною та історичною пам'яткою післямонгольського часу вчений вважав "Життєпис Данила Галицького", в якому найповніше відобразився процес розгортання боротьби за визволення рідної землі у Південно-Західній Русі. Цей твір він кваліфікував не як літопис, а як повість світського характеру, яка повністю позбавлена фантастичного елемента і має яскраво виражений історичний характер, нагадуючи за стилем лицарську літературу розвинутого Середньовіччя¹⁰.

Завершуючи цілісне та логічне за викладом джерелознавче дослідження "Історична думка в Київській Русі", М.Ю. Браичев-

ський акцентував увагу на тій ролі, яку відіграла в розвитку історичної й філософської думки на Русі перекладна історична література, що надходила переважно з Візантії. Ця література становила одне з головних джерел, звідки давньоруське населення черпало свої знання про минувшину інших країн. Перше місце серед цієї літератури він відводив хронікам – власне історичним творам, які спиралися на величезний досвід античної науки.

Не менший вплив на книжників і мислителів Русі справили, як показав учений, і так звані Палії – збірники наукового характеру, що містили натурфілософські й історичні відомості та коментовані з позиції тогочасних позитивних знань біблійні тексти. Значення останніх для давньоруської історіографії визначалося, на думку М.Ю. Брайчевського, не тими фактичними даними, які можна було почерпнути з них, а передусім загальнофілософською концепцією історії. Саме звідти був запозичений погляд на історичний процес як на процес зумовлений. Це положення мало великий вплив на свідомість давньоруських істориків, змушувало їх шукати в описах історії інших країн своєрідну модель, еталон історичного розвитку взагалі.

Значну увагу М.Ю. Брайчевський приділяв дослідженню однієї з центральних проблем історичного джерелознавства – змісту терміну *“історичне джерело”*. Вчений зазначав, що під певним кутом зору археологію можна розглядати як одну з допоміжних історичних дисциплін, подібну до геральдики, нумізматики тощо. Іншими словами, як структурну частину джерелознавства. Але таке твердження було б справедливим лише стосовно дописемних епох; потім археологічний матеріал поступається місцем писемним документам, здатним донести до нас інформацію про минуле в найбільш адекватній формі. Для найдавніших періодів розвитку людства поняття археології справді ототожнюється з поняттям джерелознавства і повністю покриває його.

На відміну від репрезентантів інших різновидів наукового знання, для яких поняття предмета та об'єкта дослідження збігається, історик позбавлений можливості безпосередньо спостерігати, а тим більше активно впливати на ті явища, які підлягають пізнанню. Звідси постає проблема історичного джерела, як проміжної ланки між минулим та дослідником того минулого. Поняття предмета і об'єкта розмежовується: в ролі першого виступають реалії минулих часів, а другого – джерела, тобто реалії нашої доби, які, однак, містять інформацію про минувшину.

Таким чином, М.Ю. Браїчевський зауважував, що зміст поняття “історичне джерело” виявляється досить широким і багатограним. Воно аж ніяк не може бути зведене до однієї рубрики – писемних пам’яток. Поряд з ними існують інші категорії, що виявляють надто різні властивості та ознаки і пропонують досліднику різні можливості. По суті, все створене (чи-то внаслідок цілеспрямованої діяльності, чи позасвідомо, як побіжний результат певних дій), може вважатися історичним джерелом.

У процесі свого дослідження вчений звертався і до актуального питання зародження давньоруського літописання, яке, на його думку, можна віднести до 865–866 рр. Мова йде про спробу дослідника реконструювати давній літопис, відомий як “Літопис Аскольда”.

У 1988 р. на сторінках журналу “Київ” з’являється публікація відродженої пам’ятки IX ст. – “Літопису Аскольда”, виокремленого з “Повісті минулих літ”. На думку М.Ю. Браїчевського, це був узагальнюючий твір, присвячений походженню Русі, що “являв собою важливий ідеологічний документ доби, спрямований на осмислення і ствердження Русі як невід’ємної частини християнської ойкумени і введення її у систему загальнолюдського поступу”¹¹.

Головна думка вченого полягала в тому, що християнізація Русі за часів Аскольда хоч і не зовсім замовчувалася, проте її значення для розвитку Русі надто применшувалося. М.Ю. Браїчевський вважав, що багато свідчень “Літопису Аскольда” було відредаговано для звеличення інших князів, перш за все, Володимира. Аргументуючи свій висновок, історик шляхом ретельного аналізу літописних текстів виділив уривки, що могли походити з первинного “Літопису Аскольда”, і запропонував його реконструкцію.

Таким чином, учений зміг не лише довести, що первинний літопис Аскольдових часів був відредагований літописцями XI–XII ст., а й осягнути сенс цього редагування.

Реконструкція “Літопису Аскольда” логічно вимагала перегляду проблеми виникнення слов’янської писемності. На його думку, саме Аскольдове хрещення привело до знайомства східних слов’ян з грецьким письмом, а це, в свою чергу, стало причиною виникнення протокириличного письма.

Проблемі слов’янської писемності М.Ю. Браїчевський присвятив монографію “Походження слов’янської писемності”¹². В ній учений виклав своє бачення історії слов’янської писемності. Використавши археологічні матеріали, він показав, що на обширах

степової та лісостепової смуг Південно-Східної Європи у II–I тис. до н. е. вже існувала певна система “письмен” доби бронзи та сарматські знаки. Потім відбувався процес ознайомлення з давньоруським письмом. Останнє й лягло в основу тієї слов'янської писемності, яку представляє так звана кирилиця. Таким чином, як показав М.Ю. Брайчевський, на час початку просвітницької діяльності Кирила і Мефодія у слов'янському середовищі вже існувала, так би мовити, протокирилиця. У такій ситуації постає питання про роль великого просвітителя Кирила у створенні кирилиці. М.Ю. Брайчевський дотримувався думки, що Кирило винайшов глаголицю, однак вона не прижилася в слов'янському світі через її складність та штучний характер.

Такий несподіваний поворот ще раз засвідчив яскравість таланту вченого: за яку б проблему він не взявся, її розв'язання завжди супроводжувалося неординарними висновками, власним баченням і розумінням фактів, подій, оригінальним трактуванням джерел. Піддаючи сумніву усталені погляди, Брайчевський постійно збуджував наукову думку, ініціював дискусії, змушував по-новому побачити вже відомі й безліч разів осмислені речі та явища.

Бібліографічні аспекти наукової спадщини М.Ю. Брайчевського стали предметом детального аналізу, оскільки, незважаючи на значну увагу в українській історіографії до наукової та творчої спадщини відомого науковця, діяльність ученого в галузі бібліографії розглядалася фрагментарно.

В особовому архівному фонді Брайчевського зберігаються декілька персональних бібліографічних покажчиків ученого¹³, хронологічними рамками яких є 1950–1992 рр. Усі вони складені за хронологічним принципом, кожна позиція містить назву праці, назву журналу та видавництво, рік видання та номер журналу, кількість авт. аркушів, а також примітки, в яких вказано співавторів. Спочатку вчений розміщував монографії, за ними – брошури та розділи в колективних монографіях, далі – статті в журналах та збірниках, завершують список статті в енциклопедіях та літературних виданнях.

Персональні бібліографічні покажчики своїх праць М.Ю. Брайчевський укладав для таких видань, як словник-довідник “Славяноведение в СССР”, біобібліографічний словник українських істориків XIX–XX ст., який підготувало до видання УІТ у США, також для бібліографії праць радянських візантиністів, яку опублі-

кував сектор історії Візантії Інституту всесвітньої історії АН СРСР тощо.

У фонді також зберігається персональний бібліографічний покажчик В.П. Петрова за 1919–1966 рр.¹⁴, підготовлений М.Ю. Брайчевським. Він укладений за хронологічним принципом і налічує 117 позицій. Кожна позиція складається з назви праці, назви журналу, місця та року видання, номеру журналу. Але не вказані сторінки публікацій, що зменшує його цінність для дослідників наукової спадщини В.П. Петрова.

Яскравим прикладом тематичних бібліографічних покажчиків, складених М.Ю. Брайчевським, є картотека, передана ним до Інституту рукопису разом з науковими працями. Але з метою більш раціонального зберігання та використання в процесі науково-технічного опрацювання особового фонду вона була приєднана до основної частини фонду¹⁵. Вона включає бібліографії праць з археологічної та історичної тематики українських, російських та польських істориків і археологів.

Також у фонді зберігаються бібліографічні покажчики угорських та німецьких джерел стосовно готської проблематики за 1929–1956 рр.¹⁶ Тематичні бібліографічні покажчики ми знаходимо й у листуванні Брайчевського, зокрема бібліографію стосовно знахідок римських монет¹⁷, причому у ній подано джерела не лише українською та російською, а й польською, словацькою та іншими мовами. Варто зауважити, що це була ретроспективна бібліографія з даної проблематики, оскільки вона включала видання тільки за 1868–1937 рр.

До “Карти пам’ятників 2-ої половини I тис. н. е. (на території південної частини Східної Європи)”¹⁸ М.Ю. Брайчевським був укладений бібліографічний покажчик, який складається з 640 позицій. До нього вчений включив 25 своїх наукових праць з проблеми археологічних пам’ятників. Покажчик побудований за алфавітним принципом. Він містить як ретроспективні джерела, наприклад, працю В.В. Латишева “Исследование об истории и государственном строе города Ольвии”, опубліковану в 1887 р., так і сучасні видання, зокрема І.С. Винокура “Древности Восточной Волины”, Ю.В. Кухаренка “Памятники пражского типа на территории Приднепровья” та ін., що свідчить про ґрунтовну обізнаність ученого з комплексом джерел з даної проблематики.

Документи особового архівного фонду вченого свідчать, що

він також займався укладанням тематичних бібліографічних покажчиків польських видань з археології та нумізматики, а також збірників наукових праць “Записки НТШ” та “Хроніки” Наукового товариства ім. Шевченка, яка до 1900 р. велася в “Записках” у розділі “З товариства”, а потім почала виходити окремим виданням, та “Український історичний журнал”. До Брайчевського часто зверталися колеги та молоді вчені з проханням допомогти укласти бібліографію з різних проблем і тематик, наприклад, про Києво-Могилянську академію. Зверталися до Брайчевського і з видавництва “Наукова думка” з проханням надати їм бібліографію історії української музичної культури XIV–XVIII ст. тощо.

Працюючи в Інституті археології АН УРСР, М.Ю. Брайчевський займався не лише дослідницькою, а й критико-бібліографічною роботою. Зокрема, рецензував збірники праць Київської археологічної експедиції Інституту археології АН УРСР. В особовому фонді вченого зберігається рецензія на “Дослідження і матеріали археології Києва”, які вийшли друком у 1979 р. під назвою “Новые археологические открытия в Киеве”¹⁹. Навіть до рецензії Брайчевський додав список літератури, на яку він посилався, для зручності використавши нумераційну побудову, тобто позиції списку подаються не за алфавітним принципом, а у порядку посилань на них.

Аналізуючи критико-бібліографічну діяльність М.Ю. Брайчевського, потрібно звернути увагу і на рецензію вченого на огляд листів, які надійшли до редакції журналу “Москва” у зв’язку з надрукованою у ньому в 1982 р. статтею І.А. Білоконя “Утро творения”²⁰. Огляд був опублікований у цьому ж журналі. На жаль, рукописний варіант рецензії зберігся не повністю: в архіві вченого є лише перші 5 аркушів. Але навіть на основі цих аркушів можна зробити висновок, що М. Брайчевський не тільки критично проаналізував листи, а й спробував провести бібліометричний аналіз огляду. Він поділив листи за географічною ознакою, за соціальним статусом кореспондентів, ступенем їхньої поінформованості та обізнаності з проблемою збереження архітектурних та археологічних пам’яток, а також за тематичною ознакою.

М.Ю. Брайчевський писав рецензії і на довідково-бібліографічний апарат до наукових праць. Зокрема, це відгук на покажчики до “Літопису руського” (перекладу та оригіналу) за Іпатським списком, складені Л.Є. Махновцем²¹. Довідковий апарат до видання становив майже половину загальної кількості всієї публі-

кації і складався з реєстрів великих київських князів та київських митрополитів, з іменно-особового, географічно-археологічно-етнографічного та термінологічно-лексичного покажчиків, генеалогічних таблиць, карт та планів. Аналізуючи довідковий апарат, Браїчевський використав критико-бібліографічний метод, тобто не тільки розкрив зміст і значення кожного покажчика, а й провів їх детальний аналіз у порівнянні з аналогічними покажчиками в інших подібних виданнях, ґрунтовно розкривши їх відмінність.

Документи особового архівного фонду Браїчевського свідчать про те, що до вченого зверталися редакції різних наукових видань, наприклад редакція журналу “Советская археология”, з проханням взяти участь у рецензуванні на сторінках видання іноземної літератури з археології.

Про аналітико-бібліографічну діяльність М.Ю. Браїчевського яскраво свідчить складений ним перспективний план видань, присвячених пам'яткам та художнім скарбам м. Києва²². На жаль, час його написання встановити не вдалося, приблизно це 60–70-ті роки ХХ ст. До плану М. Браїчевський вважав за потрібне включити альбоми “Київ у фотографіях”, серії альбомів “Київ у творчості українських художників” та “Монументальний живопис Києва”, а також путівники по Києву. Один із таких архітектурних путівників-довідників був створений ним самим у співавторстві з О.Ф. Рибіною у 1981 р.²³, але друком він так і не вийшов.

У 1972 р. М.Ю. Браїчевський для Інституту історії матеріальної культури АН СРСР, а також для журналу “Numismatic literature” готував анотації до українських наукових видань з нумізматичної проблематики, починаючи з 1960 р. До переліку цієї бібліографії були включені статті з таких наукових збірників, як “Нумизматика и сфрагистика”, “Археологія”, “Археологічні пам'ятки УРСР”, “Історичні джерела та їх використання”, “Український історичний журнал” тощо, а також монографії тогочасних українських нумізматів, археологів та істориків, зокрема Котляра, Анохіна, Толочка, Зварича та ін. До списку літератури були включені також праці самого вченого з нумізматики, які він анотував. Сам він називав це “автоанотуванням”²⁴.

Наукові праці вченого відзначаються високим методологічним та методичним рівнем. Вони забезпечувалися фотографіями, таблицями та іншими додатковими матеріалами, які наочно та переконливо ілюстрували наукові твердження та зводили фактичний

матеріал. Наприклад, джерелознавчий коментар до монографії “Біля джерел слов’янської державності”²⁵ містить 38 таблиць, а сама монографія²⁶ має 90 ілюстрацій.

М.Ю. Брайчевський ґрунтовно засвоїв різні види джерел, зокрема й зарубіжних. Творчо вживав набуток та ідеї своїх попередників, праці заборонених чи забутих істориків початку ХХ ст., іноземну літературу. Наприклад, в одній з перших монографій Михайла Брайчевського “Біля джерел слов’янської державності” (1964 р.) перелік літератури налічує 840 найменувань, а в одному з останніх досліджень “Утвердження християнства на Русі”²⁷ (1984 р.) – 903 позиції.

Для оформлення бібліографії Брайчевський намагався використовувати повний бібліографічний опис, який включав всі затверджені стандартом бібліографічні відомості – елементи опису. Але, зважаючи на те, що праці вченого публікувалися в різні роки, вимоги стандартів до оформлення бібліографії змінювалися. Інколи вчений не дотримувався вимог, наприклад, у монографії “Походження Русі” у списку літератури ініціали стоять перед прізвищами авторів і не вказана кількість сторінок у виданнях.

Список літератури будувався за алфавітним принципом. У межах одного автора посилання групувалися за алфавітом назв. Спочатку до списку вміщувалася кирилична частина, а далі під спільною нумерацією – латиниця.

Зв’язок кінцевого списку літератури з основним текстом Брайчевський здійснював за допомогою посилань, у якості яких використовував порядкові номери позицій списку, виділяючи їх квадратними дужками. При необхідності у посиланнях він вказував номери цитованих сторінок.

Ще на початку 60-х років ХХ ст. М.Ю. Брайчевський займався розробкою такої проблеми, як машинний бібліографічний пошук у галузі археології України. Про це свідчить стаття під однойменною назвою²⁸, яка зберігається в особовому архівному фонді вченого, а також праця у співавторстві з Л.Е. Пшеничною та Е.Ф. Скороходьком “Информационный поиск в области археологической литературы”²⁹.

Дана проблема була частиною загальної теми “Машинний бібліографічний пошук”, яку розробляв Інститут кібернетики АН УРСР. Під керівництвом Е.Ф. Скороходька були розроблені основні принципи організації інформаційного пошуку за назвами,

що дало можливість осмисленого аналізу змісту статей тією мірою, в якій цей зміст відображений у назві праці.

Дослідження архівної спадщини М.Ю. Брайчевського, яка зберігається в ІР НБУВ, дозволило зробити спробу аналізу таких маловивчених напрямів наукової діяльності вченого, як джерелознавство та бібліографія.

- ¹ ІР НБУВ, ф. 320, № 39.
- ² Там само, № 40.
- ³ Там само, № 54.
- ⁴ Там само, № 181.
- ⁵ Там само, № 188.
- ⁶ Там само, № 262.
- ⁷ Там само, № 39, арк. 20.
- ⁸ Там само, арк. 62.
- ⁹ Там само, № 40.
- ¹⁰ Там само, № 39, арк. 74–75.
- ¹¹ Там само, № 52, арк. 136.
- ¹² Там само, № 58.
- ¹³ Там само, № 584–590.
- ¹⁴ Там само, № 817.
- ¹⁵ Там само, № 637–653.
- ¹⁶ Там само, № 1333.
- ¹⁷ Там само, № 1564.
- ¹⁸ Там само, № 1349.
- ¹⁹ Там само, № 845, 2460.
- ²⁰ Там само, № 846.
- ²¹ Там само, № 870.
- ²² Там само, № 1293.
- ²³ Там само, № 49.
- ²⁴ Там само, № 1589, арк. 1.
- ²⁵ Там само, № 34.
- ²⁶ Там само, № 33.
- ²⁷ Там само, № 52.
- ²⁸ Там само, № 161.
- ²⁹ Там само, № 343.